

MAGIA LAPTELUI MATERN

LUCIA CIRES

Calitățile laptelui de mamă au fost observate empiric și identificate științific, acesta fiind recunoscut drept cel mai complet aliment, bogat în proteine, glucide, lipide, săruri minerale și vitamine.

Legătura pre- și post-natală între mamă și făt, neelucidată deplin de geneticieni, rămîne încă sub semnul tainei, al miracolului, ca însăși viața. De aceea, în mentalitatea tradițională, persistă o multitudine de credințe și practici magice, adaptate uneori la sistemul de gîndire creștin, referitoare la laptele matern.

Alăptatul sau *aplecatul* (lat. *ablactatum*), lege a naturii, este proiectat în universul sacru. Prototipul comportamental este atribuit modelului de *Urmutter* creștin: "Maica Domnului așa o făcut, și așa trebuie să facem și noi"¹. O măsură profilactică pentru asigurarea unui alăptat optim este spălarea sînului cu agheasmă. Practica este menită să înlătore "necuratul", acest concept vag, dar cu o trimitere expresă la spiritele malefice, prin apa sfințită, cu virtuți purificatoare. Aceasta este, în fond, o normă elementară de igienă tradițională, susținută etiologic.

Privitor la primele zile de alăptare, recomandările reprezintă un conglomerat de cunoștințe de etno-pediatrie și percepții metafizice în sistemul de gîndire magică. Laptele mamei, la începutul lactației, conține fermenți necesari la digestie (popular *cheag*). Acest lapte, numit *colostru* (popular *coraslă*), "îl întărește pe copil, ca pe nel, pe vițal" (Priponești-Galați), "îi face rînză" (Grințieș-Neamț). De aceea, nou născutul trebuie să fie alăptat prima oară de mama sa, "să prindă putere din coraslă" (Cașin-Bacău), prevenind astfel și o posibilă incompatibilitate cu laptele altei femei: "fiicari fimeie ari coraslî *anumi* pintru copkilu ii" (Arborea-

¹ Răspuns la *Chestionarul folcloric și etnografic general*, elaborat de I. H. Ciubotaru în anul 1970, din Vidra, județul Vrancea. Informațiile, obținute prin anchete indirecte și directe, se află în Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei de la Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide" din Iași (AFMB). În continuare, se va cita în text numai localitatea de unde provine informația.

Botoșani). Dacă laptele "nu se lovește" (este incompatibil), copilul "se strică la pîntece" (Agafton-Botoșani), face "pînticăraie" sau poate "sî sî *cuteascî* băietu, sî nu poată ieși afarî" (Ștefan cel Mare-Neamț); poate să aibă "rosuri" (colici) (Izvoarele, com. Mircești-Iași), sau "îl *dălăcește* la pîntece, îi face un pîntece cît un sac" (Bălusești-Neamț). Prin intermediul laptelui străin, copilul se poate "umple de boală" (Grajduri-Iași). Dacă femeia de la care sugă este "necurată" sau are "țîță ră" (Humosu-Iași), se crede că va face copilul "roci" sau "bube" (răni) pe cap sau se "spurcă" (Tîrzia-Neamț), "se schimbă la culoare sau la înfățișare" (Tanacu-Vaslui) sau "îl deoache" (Corlata-Suceava). Sugarul trebuie alăptat de mama lui, nu de către altă femeie, pentru ca "în viața lui să nu atîrne de bucătura altuia"², pentru că "mîncarea din sat e fără saț" (Buznea-Iași). Se mai crede că, dacă sugă la o femeie străină, va fi "cu mintea împrăștiată" (Scobinți-Iași), că "va iubi în lături" (Ceahlău-Neamț) și că va fi înstrăinat de familie: "uită pe mama lui" (Cucuteni-Iași). Copilul "trebuie să guste din pieptul mamei sale" ca să "se țină de casă și de gospodărie" (Stornești-Iași), să aibă "hrană îndestulată în casa lui, să nu-i aducă străinii" (Țibucanii de Jos-Neamț). El trebuie "să cunoască țîța mamei prima dată" (Ivești-Vaslui), pentru că, altfel, "nu mai are noroc pe lume, umblă din bărbat în bărbat și din femeie în femeie" (Frasin-Suceava), este nestatornic: "mincinos", "curvar", "ușarnic", "nu-l vei mai strînge acasă" (Topolița-Neamț). O credință general răspîndită este aceea că dacă nou născutul sugă prima oară la o femeie străină, "piere laptele mamei copilului" (Heci-Iași), "îi ia țîța" (Blăgești-Pășcani-Iași), "îi ia mana laptelui" (Borosoaia-Iași). Pentru a nu "lua pieptul" lehuzei, femeia care, eventual, l-a alăptat, "îl șterge la gură imediat" (Hîrja-Bacău). Grija pentru "mana laptelui" matern se mai concretizează și în alte interdicții: "Dacă, bunăoară, o fimeie era cu piept, nu sî puné pi patul lehuzei, cî zîcé cî sî ie pieptu di la lehuzi la cealantî". Ingeniozitatea gîndirii magice a găsit, însă, prompt remediul: "Dacă sî-ntîmplî, chemi fimeia ceea și-o rogi sî stropeascî din piept cu lapti pi patul lehuzei" (Albele-Bacău).

Incompatibilitatea între lehuze și copii de sexe diferite, poate duce, în mentalitatea primitivă, la consecințe nefaste: "Se spune că femeia care ar da de supt unui băiat, de are fată, atunci băiatul acela moare" (Frumosu-Suceava).

Prin laptele mamei se prelungește procesul de transmitere a codului genetic în viața post-uterină: copilul sugă "norocul" de la mama lui, "firea", "apucăturile" și "năravul". Mai mult, se crede că prin acest miraculos fluid se transmite chiar religia mamei: "dacă moare fără a gusta

² S. Fl. Marian, *Nașterea la români, Studiu etnografic*, Ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilieșiu, București, 1995, p. 93.

țîța mîne-sa (mă-si) și nu i s-a rostit formula botezului, nu se face înger"³, adică nu se integrează în universul creștin.

Relația organică mamă-făt, consolidată prin laptele matern, trebuie să dănuie toată viața, chiar dincolo de existența efemeră a individului, și, pentru a asigura indestructibilitatea acestei comuniuni, unele mame recurg la următoarea practică magică: în ziua în care se întarcă sugarul, cînd luna merge spre umplut, să crească, să-i meargă în plin, neapărat într-o zi de fruct, nu una de post - o altă conotație creștină - "mulg tot laptele cît se află în țîțe și, mestecîndu-l cu făină de grîu, pregătesc o *cocă* dintr-însul. Coca aceea, apoi, o dau copilului ca s-o mănînce în credința că, mîncînd-o, nu-și mai aduce aminte nicicînd de țîță⁴. Chiar neexplicită, finalitatea acestui obicei pare a fi asemănătoare cu rațiunea euharistiei creștine. Prin *cuminecătura*, creștinul se "împărtășește" cu pîine și vin, care simbolizează trupul și, respectiv, sîngele lui Hristos. Verbul *cumineca* provine din latinescul *communicare* "a fi în legătură, în contact cu...". Prin laptele de mamă și făina de grîu se pecetluiește definitiv această "cuminecare" matern-filială. Puterea legăturii "de lapte" este ilustrată și de credința că "frații de piept" - copiii care au supt la aceeași mamă - nu trebuie să se căsătorească între ei: "să nu se ia, că-i păcat" (Giurgioana-Bacău). Așadar, acestor "frați" li se aplică regimul fraților "de sînge", căsătoria lor fiind considerată un incest. Turta sau azima frămîntată cu lapte de mamă, care înlesnește recunoașterea fraților, este un motiv frecvent întîlnit în basme. Făt-Frumos plecat în căutarea surorilor răpite de zmeu cere mamei sale să-i facă o azimă "frămîntată cu lapte din țîțele ei". Sora, gustînd din aceasta, fu cuprinsă de "dor de-acasă" și "îl cunoscă de frate". Mai mult, Mama Pădurii cea rea, mîncînd și ea din azimă, se îmblînzește în chip miraculos⁵. Și într-un basm bașchir, turta cu lapte de mamă îl salvează pe erou de la pieire, în virtutea aceleiași "înfrățiri" prin laptele matern. Un han negru la suflet, îi omora pe toți cei care aflau secretul cornului crescut pe capul său. A poftit, însă, la turta din care mînca flăcăul sortit pieirii și, după ce a gustat și a aflat de ce este afît de gustoasă, hanul cugetă: "Va să zică, eu am mîncat pită făcută din laptele mamei lui. Înseamnă că m-am făcut fratele lui de cruce și nu mai pot să-i vărs sîngele"⁶. Fără a fi sinonime, sintagmele *frate de cruce*, *frate de sînge* și *frate de lapte* au comună ideea de rudă apropiată, de comuniune organică.

³ *Ibidem*, p. 96.

⁴ *Ibidem*, p.266.

⁵ Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, București, 1895, pp. 418-419, 616.

⁶ În *Trei neadevăruri cu cîte trei minciuni fiecare: basme turco-tătare*, Traducere de Enver Mamut, Nedret Mamut și Liliana Șiman, prefată de Mihai Pop, București, Univrs, p. 68-69.

În plan metaforic, acest lapte este încărcat cu dragoste maternă, prezentă și ocrotitoare oriunde și oricând. Convingerea că legătura "de lapte" dănuie și dincolo de viața fizică, în neființă, este probată și de credința că dacă un copil sugă la altă femeie, "pe lumea cealaltă nu va mai fi al mamei lui" (Buda, com. Lespezi-Iași).

Intervalul de alăptare este stabilit în funcție de constituția și sănătatea mamei și ale copilului, după precepte magico-empirice transmise apodictic din generație în generație. Dacă este întărcat prea devreme, "nu are putere", "se *îmbrîncă*" (face crampe în abdomen) - Sodomeni-Iași - va fi "bicisnic", "închircit", "ribigit" (Alexești-Iași), "slăbuc", adică subnutrit, rahitic. Ca să fie "ferit de boale", "gras și frumos", "zdravăn", "în putere", "mai cu luare aminte", "voinic și mintos" (cu minte) trebuie să sugă pînă cînd "pășește", "începe să meargă în picioare", "îi dau primii dinți".

Perioada optimă de alăptat se apreciază în unități de timp luate din calendarul creștin: "șase posturi" (Valea Seacă-Iași) sau "două păsimesi"⁷, dar, uneori, este fixată simetric cu durată sarcinii: "nouă luni, pentru că a fost purtat nouă luni" (Șipote-Iași). O recomandare imprecisă dar foarte plastică se referă la cantitatea de lapte îngurgitat: "sî nu sugî un ciubăr di lapti" (Uda-Iași).

Prelungirea alăptatului este dictată uneori de rațiuni de ordin practic (de "plaining familial!"): "să nu mai facă degrabă" (Zorleni-Vaslui); "ti-ngrămădește cealălaltu" (Barticești-Neamț); "și la doi ani giumatati, pintru cî mă temem sî nu vii altu" (Botestei-Suceava). Aceeași grijă contraceptivă naște și raționamente superstițioase: "la 11 luni, sî n-aibî anu, sî nu fie cu păreche" (Vama-Suceava).

În general, durata alăptării este de nouă luni, puțîndu-se prelungi pînă la doi ani. Persistă, totuși, o mentalitate mai veche: "zîcé cî cu cît îi dai țîțî mai mult sî faci mai zdavăn" (Fundu Moldovei-Suceava); "înainti li dădé sî sugî și pîn-la trii ani" (Țipilești-Iași); "unele dau și pînă la șapte ani" (Păltinoasa-Suceava). Cu toate acestea, "zîci că-i pacat să facă doi ani în capăt" (Mihăiești-Suceava).

Alăptarea prelungită peste vîrsta de doi ani este contraindicată de puericultura tradițională. Se spune că dacă sugă mai mult, "slăbește mama" (Glodu, com. Panaci-Suceava), "sugă sîngele" (Argel-Suceava), "laptele este rău" (Volovăț-Suceava); "mai tîrziu nu-i bun laptili" (Ștefănești-Botoșani). Sechelele acestei greșeli de nutriție sînt identificate, de regulă, în subdezvoltarea intelectului, în debilitate mintală: "nu-i bun de cap", e "greu de cap", "*căhui* la cap" (Barticești-Neamț), "*dulan* la cap" (Bălușești-Neamț), "prost de cap", "tare de cap", "i se strică mintea",

⁷ S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 265.

"i se trîndoșază mintea" (Șindrilar-Vrancea), "n-ari țîniri di minti", "nu mai judecă", "nu-i bun de carte", "se tîmpește". Copilul va fi "buciu", "molatic", "prostalău", "prostănac", "năuc".

În basme⁸, eroul cu calități supraomenești, numit în unele variante *Spată - lată*, sugerează pînă la șapte ani, cînd devine capabil să smulgă arborii cei mai puternici. Într-o poveste săsească, mama, după ce-i dă copilului să sugă șapte ani, este blestemată să se metamorfozeze în *vacă* (în alte variante, în *capră*), poate pentru păcatul de a fi depășit limita temporară maximă, și-l mai alăptează încă de două ori cîte șapte ani, pînă ce "putu smulge cel mai gros stejar ca pe o nuia"⁹. În basmele sîrbești, fiul unic, *Sisan-Mazan* (în sîrbo-croată *sisati* înseamnă "a sugere", iar *maziti* "a răsfăța") este alăptat de o mamă cu trei suflete de trei ori cîte șapte ani, pînă ce "putu smulge un stejar cu rădăcină cu tot și-l vîrî apoi în pămînt cu căpățîiul întors"¹⁰. În basmele românești, Petrea Piperiul "sugea țîță cînd era trecut de 20 ani"¹¹. Toate aceste ipostaze hiperbolizante ilustrează, de fapt, credința că laptele matern este dătător de forță, de vitalitate.

Tot în mituri și în basme, copiii orfani sau abandonati sînt alăptați de un animal-femelă (sălbatic ori domestic) devenind superdotati ca herculeanul Gruio, din basmele slovene, alăptat de o iapă, supranumit *Cobilici* (*cobila* "iapă"), ca și *Făt-Frumos-fiul iepiei*, la români.

În mitologia greacă, gemenii nelegitimi abandonati de Tyro și Poseidon sînt alăptați de o căteă. Paris, fiul Hecubei, expus pe muntele Ida, este hrănit de o ursoaică, iar romanii Remus și Romulus, născuți din Rhea și Marte sug la celebra lupoaică. Să mai extragem de aici și o constatare de ordin moral: la animale maternitatea se manifestă firesc, natural, în timp ce la oameni unele convenții sociale denaturează pînă și instinctele primare.

Laptele, considerat panaceu, este utilizat și în tratarea unor stări patologice. De pildă, la albeață (cataractă) sau la dureri de ochi se picură în ochi lapte de femeie (remediu larg răspîndit).

În basme, unul din procedeele viclene de a-l prăpădi pe erou era cererea laptelui de leac, greu accesibil sau imposibil de procurat: de cerboaică, de capră roșie, de cămilă, de leoaică, de lupoaică, de ursoaică sau de *pasăre de peste apa Iordanului*¹². Și baia în lapte (de iapă sau de bivoliță), care conferă protagoniștilor calități supranaturale, este un motiv frecvent în imagistica basmelor.

⁸ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, pp. 562-565.

⁹ *Ibidem*, p. 565.

¹⁰ *Ibidem*, p. 562.

¹¹ *Ibidem*, p. 601.

¹² *Ibidem*, p. 1052.

Aura mirifică a laptelui matern, care simbolizează atracția irezistibilă și legătura suprafirească, iubirea sublimă, explică și prezența acestuia în magia erotică. Acel colac pe care fetele mari îl dăruiesc alesului inimii la Crăciun sau la Anul Nou se face în taină, după un ritual știut numai de femeile experimentate din familie: "O dizbrăca pi fatî cu pelea și-i cerné făina pi spatili ii, ș-apui puné și lapti di mamî. Spuneu: «Cum sî zbati copilu după țîțî, așa sî sî zbatî flecău după mini»"¹³. De altfel, descîntecele de dragoste apelează cu predilecție la imaginea maternității: "Cum sî țin puii di cloșcî și cloșca di pui, / Vaca di g'îțal și g'îțalu di vacî, / și cum ragi g'îțalu dupa vacî, / și cum zg'iarî uaia după n'el, / Copkilu după mă-sa și după țîțî, / Așa sî nu poată el sî stei, / Sî bei, sî mînînci, / Păr-ci la mini n-a vini"¹⁴.

Miracolul vieții, al maternității, este prins în inefabilul metaforei în cea mai pregnantă, etern umană, aspirație spre iubirea absolută, mai presus de fire, de esență divină.

Prin varietatea citatelor am încercat să surprindem și resursele de expresivitate ale limbii populare, pe care limba modernă, în procesul progresiv de standardizare a comunicării, le ignoră tot mai des.

¹³ Consemnat personal în Costești-Botoșani, în anul 1978.

¹⁴ Lucia Cireș, Lucia Berdan, *Descîntece din Moldova*, "Caietele Arhivei de Folclor", II, Iași, 1982, p. 121.

LA MAGIE DU LAIT MATERNEL

Résumé

Le thème rencontré sporadiquement dans la recherche de spécialité aborde "le lait maternel" et l'acte de la nourriture de l'enfant de la perspective de l'univers sacré.

Le premier allaitement de la mère naturelle équivaut l'établissement en plan magique de la relation mère-enfant par laquelle ce dernier pouvoirs physiques et moraux: il devient puissant, il suce la fortune, le caractère, les habitudes et même la religion de la mère, et il a des fonction protectrices. Le premier allaitement à un sein étranger mène à la perte du lait de la mère naturelle et influence de manière négative la conduite prochaine de l'enfant.

La double relation mère-foetus, solide même avant l'être, était consolidée par la coutume pratiquée à l'occasion du sevrage lorsqu'en base des qualités surnaturelles du lait maternel, on nourrissait l'enfant d'une pâte pétrie de ce lait, la finalité de la coutume étant semblable à la raison de l'eucharistique chrétienne.

Le lait maternel sucé ou ingéré par les étrangers leur confère le statut de "frères de sang", "de croix" ou "de lait".

L'intervalle de l'allaitement est apprécié en unités temporelles reprises du calendrier chrétien mais en fonction de l'état de la mère et de l'enfant, le prolongement inutile étant considéré comme défavorable à l'enfant. Les exceptions des contes de fée à héros doués de pouvoirs extraordinaires sont basées toujours sur la croyance que le lait maternel animalier, les enfants (abandonnés, orphelins) des mythes et des contes de fées européens deviennent extraordinaires.

Considéré comme panacée, le lait maternel (humain, animalier et même celui des oiseaux), nommé aussi "lait médical" est utilisé de facto pour le traitement de certains états pathologiques ou pour la réalisation de certaines.